

Lunds Universitet

Avd. för litteraturvetenskap, SOL-centrum

Handledare Bibi Jonsson

2013-06-04

Fredrik Albin Svensson

SSLK 03

# Normer för en kvinnlig kommunist

– Om *Arbetsbiens kärlek* i debatten om kvinnan i den svenska kommunistiska rörelsen under mellankrigstiden.

# Innehållsförteckning

1. Inledning .....	3
1.1 Syfte och frågeställning .....	4
1.2 Metod och material .....	4
1.2.1 Kort om <i>Arbetsbiens kärlek</i> .....	4
1.2.2 Progressionen i min analys .....	6
2. Vilka är familjenormerna för en kvinnlig kommunist? .....	7
2.1 Ingemanson: Den klassiska feministiska läsningen av <i>Arbetsbiens kärlek</i> .....	7
2.2 Naimans litterära studie av ”Vasilisa Malygina” .....	8
2.3 Reaktioner på Naimans teser .....	11
2.4 Slutsatser inför jämförelsen med normerna .....	13
2.4.1 Kollontajs normer för den kvinnliga kroppen .....	13
2.4.2 Kollontajs normer för sexuella relationer .....	14
2.4.3 Kollontajs normering av kvinnligt arbete .....	14
2.5 Jämförelse mellan normeringen i <i>Arbetsbiens kärlek</i> och den svenska kommuniströrelsen .....	16
2.5.1 Normerna för kvinnligt arbete .....	16
2.5.2 Normerna för sexuella relationer .....	18
2.5.3 Normerna för den kvinnliga kroppen .....	20
3. Slutsats och diskussion .....	22
4. Käll- och litteraturförteckning .....	25
4.1 Otryckta Källor .....	25
4.2 Tryckta källor .....	25

# 1. Inledning

Av en slump blev jag medveten om att Alexandra Kollontaj, en intressant och välmeriterad marxistisk revolutionär, skrivit skönlitteratur. Jag satte mig ner för att läsa *Den stora kärleken* (1927), och lärde mig mycket. Därefter satte jag mig och läste *Arbetsbiens kärlek* (1923) och lärde mig ännu mer. Genom gripande historier utreder böckerna en rad problem som de sovjetiska kvinnorna mötte i början av 1920-talet, men de antyder också en framtid med ett annat liv – en väg framåt mot den sovjetiska kvinnans befrielse.

Kollontaj är inte intressant bara för den historiskt intresserade. De diskussioner som hon för om kvinnors problem förs fortfarande, eftersom ingen lösning har nåtts. Det angreppssätt som hon har i sin fiktion är särskilt intressant eftersom hon där tydligt låter samhällets problem och motsättningar avspegla sig i hemmet – samtidigt som hon poängterar att de kvinnor som frigör sig från ”hemmets bojar” också kan frigöra andra. Hon poängterar att självaste den materiella grunden för denna frigörelse är lönearbetet när staten tar ansvar för hemmets uppgifter, vilket hon menar endast kunde bli en rättighet under socialismen. Särskilt i hennes skönlitterära verk gör hon dock klart att den planerade ekonomin och den sovjetiska staten inte på något sätt per automatik löser kvinnornas problem. Hon åskådliggör möjligheterna i att kunna ge alla människor arbete, men också faran i den byråkratiseringsprocess som snabbt påbörjats i den unga sovjetiska staten.

Under 70-talet pågick mycket diskussioner om Kollontajs teoretiska verk – som det också har skrivits mycket om – men om hennes skönlitterära alster saknas många pusselbitar fortfarande, särskilt i Sverige. I en kandidatuppsats från 2011 skriver Tove Fraurud<sup>1</sup> om hur Kollontajs verk, med fokus på *Arbetsbiens kärlek*, togs emot i svensk press, och jag ämnar plocka upp en parallell tråd, nämligen dess förhållande till de olika familjenormer för kvinnor som var rådande i den dåtida svenska kommunistiska rörelsen.

---

<sup>1</sup> Tove Fraurud, ”Arbetsbiens kärlek i Sverige – Alexandra Kollontaj i svensk debatt under mellankrigstiden”, Uppsala 2011. Hämtat från <http://uu.diva-portal.org/smash/record.jsf?pid=diva2:480090>, 2013-05-21.

## 1.1 Syfte och frågeställning

Med denna uppsats avser jag undersöka *Arbetsbiens kärleks* tillägg till debatten om kvinnliga familjenormerna i den kommunistiska rörelsen i Sverige under mellankrigstiden. Min något mer specifika frågeställning är:

- Hur förhöll sig *Arbetsbiens kärlek* till normerna för det kvinnliga arbetet, den kvinnliga kroppen och de sexuella relationerna i den samtida svenska kommuniströrelsen?

## 1.2 Metod och material

För att kunna placera in *Arbetsbiens kärlek* i svensk kommunistisk mellankrigsdebatt är det nödvändigt att först studera det politiska innehållet i boken. Åsikter går nämligen isär om vari detta huvudsakligen består. Exempelvis poängterar Birgitta Ingemanson, professor i rysk litteratur, hur Kollontaj fokuserar på NEP-politikens konsekvenser för mänskliga relationer,<sup>2</sup> medan litteraturvetaren Eric Naiman poängterar att Kollontaj genom *Arbetsbiens kärleks* längsta novell, ”Vasilisa Malygina”, symboliserar mycket mer än så, däribland en uttalad avsmak gentemot den kvinnliga kroppen.<sup>3</sup>

Till min hjälp för studierna av normerna i den svenska kommuniströrelsen har jag avhandlingen *Med Lenin på byrån – Normer kring klass, genus och sexualitet i den svenska kommunistiska rörelsen 1921-1939* av historikern Andrés Brink Pinto.<sup>4</sup> Han grundar sin analys på kommunistiska tidningar, och framförallt de politiska novellerna i dessa. När kapitlet om kommuniströrelsens normer inleds övergår min analys till att ta karaktären av en jämförande studie mellan den normering som finns i Kollontajs fiktion, och de normer som fanns i den samtida svenska kommuniströrelsen. Min förhoppning är att jämförelsen i sin tur också utvecklar förståelsen av de båda normeringarna.

### 1.2.1 Kort om *Arbetsbiens kärlek*

Kollontaj skrev *Arbetsbiens kärlek* i samband med att hon övergick från att vara en av ledarna för ”Arbetaroppositionen” i Sovjetunionen till att bli en tjänstvillig och framgångsrik

---

<sup>2</sup> Birgitta Ingemanson, ”The Political Function of Domestic Objects in the Fiction of Aleksandra Kollontai”, i *Slavic Review*, Vol. 48, No. 1 (1989). Hämtat från <http://www.jstor.org.ludwig.lub.lu.se/stable/2498686>, 2013-05-07. s. 71f.

<sup>3</sup> Eric Naiman, ”When a Communist Writes Gothic: Aleksandra Kollontai and the Politics of Disgust”, i *Signs*, Vol. 22, No. 1 (1996). Hämtat från <http://www.jstor.org.ludwig.lub.lu.se/stable/3175039>, 2013-05-07. s. 2.

<sup>4</sup> Andrés Brink Pinto, *Med Lenin på byrån – Normer kring klass, genus och sexualitet i den svenska kommunistiska rörelsen 1921-1939*, Lund 2008.

diplomat i Norge. Även om novellsamlingen i någon mån, på ett personligt plan, representerade Kollontajs försök att komma över sitt misslyckade giftermål med Pavel Dybenko, menar Birgitta Ingemanson att *Arbetsbiens kärlek* kan ses som Kollontajs ”sista yttrande mot det borglerliga levnadssättet”. Kollontaj såg nämligen de personliga relationerna som ett uttryck för samhällets tillstånd, och att dessa relationer därmed kunde utgöra en utmärkt exposé av alla de motsättningar inom det unga Sovjetunionen som hon ville synliggöra.<sup>5</sup>

*Arbetsbiens kärlek* är egentligen en samlingsbok för tre noveller: ”Tre generationers kärlek”, ”Systrarna” och ”Vasilisa Malygina”. ”Tre generationers kärlek” beskriver en mor, en hårt arbetande kvinna i bolsjevikpartiet, som försöker komma till rätta med hur hon ska förhålla sig till att hennes dotter – också hon hårt arbetande i bolsjevikpartiet – har sexuella förhållanden utan att känna någon stark kärlek för sina partners. Modern beskriver hur först hon själv hade haft en annan uppfattning om rätt moral än hennes egen moder, men hur sedan hennes egen dotter blivit ännu frihetligare. Novellen landar inte i något svar, men ifrågasätter vilken moral som är den rätta.

”Systrarna” är en novell som skildrar hur en kvinna mot sin vilja blev hemmafru och hur arbetslösheten i NEP-politikens Sovjetunionen förstärkte hennes mans makt, inte bara gentemot henne, utan även gentemot de prostituerade som var tvungna att sälja sig själva till honom för att överleva. Novellen slutar med att hustrun – efter att först intensivt hatat den kvinna som hon kommit på sin man med – får sympati för samma kvinna som hon förstår är prostituerad efter att ha hört hennes historia. Hustrun ger den desperata prostituerade sina sista pengar, och bosätter sig hos sin väninna, men måste flytta ut – och hamnar slutligen i samma desperata situation som den prostituerade – med varken bostad, pengar eller arbete.

”Vasilisa Malygina” är den längsta av de tre novellerna och den som det skrivits mest om – och som därav är den novell som jag kommer presentera mer detaljerade analyser av. Novellen handlar om Vasilisa,<sup>6</sup> en stickerska som blev bolsjevik och snart gifte sig med en annan ung revolutionär, Volodja. Man får följa hur hon hela tiden gör uppoffringar för honom och hur han, efterhand som hans förväntningar på hans egen levnadsstandard stiger, antar ett alltmer materialistiskt förhållningssätt både till henne och till resten av världen. Han blir så småningom också, via NEP-politiken, direktör för ett bolag och får möjlighet att leva i lyx – långt över vanliga sovjetmedborgares levnadsstandard. I denna lyx förväntar han sig att hon

---

<sup>5</sup> Ingemanson s. 71 ff.

<sup>6</sup> Kollontaj växlar mellan att använda det fulla förnamnet på sina karaktärer och att använda olika kortformer. Detta återspeglar sig i att kortformerna ibland förekommer i min uppsats. Läsaren bör vara medveten om att ”Vasja” som kommer nämnas i några citat, är en sådan kortform av ”Vasilisa”.

ska ta rollen av en god ”fru direktörska”, som sköter hemmet och ser vacker ut vid 6bjudningar. Samtidigt underhåller han en annan kvinna själv. Novellen beskriver konflikterna i förhållandet mellan Vasilisa och Volodja, och så småningom Vasilisas uppbrott från Volodja samtidigt som de gjort henne gravid. Novellen avslutas med att den gravida Vasilisa förlåter sin make och hans älskarinna och går sin egen väg med förnyad entusiasm. Hon smider planer på att starta en ”barnkrubba” – det som vi idag kallar förskola – för att börja arbeta hårt för partiet på nytt.

### 1.2.2 Progressionen i min analys

Under de första fyra rubrikerna i det kommande kapitlet presenterar jag huvuddragen i forskningen kring Kollontajs skönlitterära författarskap. Jag inleder med att presentera Ingemansons läsning; hon får ensam representera forskningen innan Eric Naiman, eftersom hon 1989 var den första som gjorde ett försök att närma sig Kollontajs fiktion som mer än bara en passerande detalj i Kollontajs politiska liv.<sup>7</sup> Därefter sammanfattar jag Naimans bidrag förhållandevis utförligt eftersom det, som Rotkirch förklarar i sin artikel ”Rakare, friare, friskare. Kollontajs vision för kvinnokroppen” (2008), har kommit att forma mycket av den senare diskussionen.<sup>8</sup> Jag fortsätter med de reaktioner som Naimans analyser mött och de bidrag som tillkommit senare. Slutligen sammanfattar jag min läsning av den normering som Kollontaj skapar i *Arbetsbiens kärlek* för det kvinnliga arbetet, de sexuella relationerna och den kvinnliga kroppen.

Från och med rubrik 2.5 jämför jag min analys av Kollontajs normering i *Arbetsbiens kärlek* med den som Brink Pinto gör av normerna i den svenska kommuniströrelsen. Den uppmärksamma läsaren kommer se att jag genom min analys inte fullständigt renodlar de respektive kapitlen om Kollontajs fiktions normering respektive jämförelsen mellan denna och normerna i den svenska kommuniströrelsen under mellankrigstiden. Jag utvecklar nämligen analysen av vissa aspekter av Kollontajs normering när jag jämför den med normerna i den svenska kommuniströrelsen. Detta kan tyckas dispositionsmässigt mindre överskådligt, men metodmässigt är det däremot fullt riktigt. Förståelsen av *Arbetsbiens kärlek* utvecklas av man kontextualiserar den, vilket en jämförelse med normerna i den samtida svenska kommuniströrelsen självfallet gör. Man får möjlighet att läsa novellsamlingens innehåll med den samtida kommuniströrelsens ögon, vilket har en definitiv effekt på hur man

---

<sup>7</sup> Se både Ingemanson s. 71 och Naiman s. 2.

<sup>8</sup> Anna Rotkirch, ”Rakare, friare, friskare. Kollontajs vision för kvinnokroppen”, i *Revolusjon, kjærlighet, diplomati; Aleksandra Kollontaj og Norden*, red. Yngvild Sørbye, Oslo 2008, s. 89.

tolkar dess innehåll. Även om det är nödvändigt med en gedigen bakgrundsanalys i jämförelsen, så skulle det vara mycket märkligt att begränsa sig till denna.

## 2. Vilka är familjenormerna för en kvinnlig kommunist?

### 2.1 Ingemanson: Den klassiska feministiska läsningen av *Arbetsbiens kärlek*

Ingemanson menar att det grundläggande draget i Kollontajs noveller är att hemmet reflekterar samhällets motsättningar – såväl de framsteg som gjorts som de problem som kvarstår eller skapats. Men hemmet påverkar sedan i sin tur samhället. Den avgörande faktorn i detta samspel är ägandet, som anger karaktärernas socioekonomiska position och fungerar som en katalysator i deras relationer till andra människor. Kollontajs fiktion bär på å ena sidan borgerlig lyx som binds samman med materialism, och å andra sidan funktionella proletära ideal – som tillsammans representerar varsin sida i en konflikt, där den borgerliga materialismen tenderar att göra även kvinnor till ägodelar. Även om novellsamlingen förefaller beskriva förhållandet kvinna/man, så fokuserar Kollontaj det hon menade att detta förhållande grundades på – kampen mellan kapitalismen i dess dödsryckningar och den nyfödda socialismen.<sup>9</sup>

Syftet med Kollontajs noveller var mycket enkelt, enligt Ingemansson. Kollontaj ville bilda allmänheten i vad hon menade var det socialistiska vardagslivets viktigaste fråga, nämligen kampen mot den borgerliga moralen för att kunna nå kvinnans frigörelse. Hon använde novellerna som ett sätt att propagera för en lättmottaglig version av hennes syn på hur man skulle arbeta med kvinnor, men också för en lättmottaglig vardagsversion av kommunistisk teori. För att åstadkomma detta låter Kollontaj helt enkelt arbetare representera kampen för social och ekonomisk jämlikhet, medan man låter högt uppsatta inom staten och akademien fungera som borgare som representerar individualism, rivalitet och exploatering. Ingemanson poängterar hur Vasilisa och hennes man, när han under NEP-politiken<sup>10</sup> blivit

---

<sup>9</sup> Ingemanson, s. 72f.

<sup>10</sup> NEP-politiken innebar återinförandet av vissa kapitalistiska element i den sovjetiska ekonomin för att komma till rätta med relationerna mellan stad och landsbygd. Under de tre åren av inbördeskrig hade

direktör, blev främlingar för varandra.<sup>11</sup> Ingemanson exemplifierar med personifieringen av klasskampen med citatet ”de är som två fiender... står i två skilda läger”.<sup>12</sup>

## 2.2 Naimans litterära studie av ”Vasilisa Malygina”

I en inflytelserik artikel kallad ”When a Communist Writes Gothic: Aleksandra Kollontai and the Politics of Disgust” från 1996 gör Eric Naiman en något annorlunda läsning av Kollontajs skönlitterära författarskap. Han poängterar att de som studerat Kollontajs noveller ignorerat kroppens roll i historierna, även om han lyfter fram Ingemansons artikel som ”a more sophisticated reading of Kollontai’s fiction”.<sup>13</sup>

Naiman åskådliggör hur den kvinnliga kroppen, genom hela ”Vasilisa Malygina”, knappt nämns utan att samtidigt förkroppsliga fysiskt begär, kopplat till ideologisk avsmak genom den skräckinjagande gotiska genren. Naiman anför flera exempel, men det kanske skarpaste är berättelsens upplösning, när Vasilisa slutligen också mentalt frigör sig från sin man efter att ha fått reda på att hon är gravid. Genom hela berättelsen hade den kvinnliga menstruationen endast nämnts som ett bevis för Volodjas otrohet i en passage där Vasilisa hittar en ”blodig dambinda” i Volodjas säng,<sup>14</sup> men vid det lyckliga slutet får läsaren plötsligt reda på att Vasilisa ”inte fått sin reglering” på tre månader.<sup>15</sup> Berättelsen avslutas innan Vasilisas mage på allvar börjar växa; läsaren får bara reda på att hon ”känner ... sig illamående”<sup>16</sup> vid tanken på mat.<sup>17</sup> Menstruation görs därmed till något äckligt, medan ett sjukligt litet matintag görs till något positivt.

Argumentet hänger ihop med en poäng Naiman gjort i en artikel från 1993, ”Revolutionary Anorexia (Nep as Female Complaint)”, att kroppen under NEP-politikens tidiga år, när många Sovjetmedborgare hungrade, kunde fungera som en effektiv symbol – dels för hur en NEP-man såg ut, med en stor mage och dubbelhaka – dels för hur en riktig kommunist skulle se ut, som åt dåligt och förlorade vikt på grund av sin oerhörda lojalitet mot de kommunistiska idealen. Därmed var också en oerhört smal kvinnlig kropp i Sovjet

---

spannmålsproduktionen närapå halverats. I den ryska revolutionären Trotskijs egna ord, så överträffade produktionens sammanbrott under de första åren efter revolutionen ”allt, som historien tidigare hade sett.” (Trotskij, *Den förrådada revolutionen*, Stockholm 1983, s. 21.) För att komma tillrätta med detta försökte man återskapa det ”personliga intresset” hos framförallt bönderna genom ett tillfälligt återupprättande av handeln.

<sup>11</sup> Ingemanson, s.74 ff.

<sup>12</sup> Alexandra Kollontaj, *Arbetsbiens kärlek*, Avesta 1976 (första upplaga 1923), s. 149.

<sup>13</sup> Naiman, s. 2.

<sup>14</sup> Kollontaj, s. 87.

<sup>15</sup> Kollontaj, s. 214.

<sup>16</sup> Ibid.

<sup>17</sup> Naiman, s. 5.



under 1920-talet inte bara var på modet – så som den var i resten av Europa – utan förkroppsligade även ideologisk renlärighet till skillnad från den typ av kvinnlig kropp som man tydligt kunde skilja från en manskropp, det vill säga den kurviga kvinnokroppen.<sup>18</sup>

Vidare gör Naiman i samma artikel en spännande analogi, när han kallar denna kroppsbild för ett slags ”revolutionär anorexia”. Han beskriver hur det ryska folkets drömmar om världsrevolutionen tedde sig allt mer orealistiska i början av 20-talet, och hur ”den kollektiva kroppen” började vända taggarna inåt, mot sig själv:

The targets of the collective corporeal purge were much like those of the individual anorexic: excess fat which became all flesh; promiscuity which became any sexual behavior; excessive pleasure which translated into any pleasure-all in the name of exerting inwardly control which could no longer be exerted domestically or abroad.<sup>19</sup>

Naiman menar således att den asketism som präglade den sovjetiska kulturen under det tidiga 1920-talet kan ses som ett slags anorexia, i vilken kollektivet i vanmakt går till attack mot sina egna kroppar. Han förklarar vidare att menstruationen, som i samtiden porträtterades som en värdelös och onödig sak, därmed blev ett lämpligt föremål att kanalisera denna vanmakt gentemot. Kvinnlig fysik och kvinnlig sexualitet symboliserade den oorganiserade och korrupta kroppen, ett slags biologiskt ärr från kapitalismen. Detta menar Naiman tog sig uttryck i den samtida skönlitteraturen, bland annat hos Alexandra Kollontaj.<sup>20</sup> Ett av hans bärande exempel är:

”Finns inte min fläta längre? Har man klippt av den?”

”Det gör ingenting. Gräm dig inte för den saken. Nu har du blivit en riktig pojke, nu är du en riktig Vasjuk.” Vasja ler och känner sig riktigt lycklig. Så lycklig som man bara brukar vara i barndomen.<sup>21</sup>

Naiman poängterar två saker: dels att flätan, som tidigare varit aktuell eftersom den var det som attraherade Volodja till Vasilisa, tas bort, vilket Naiman tolkar som en slags kastrering eftersom flätan är Vasilisas enda klart kvinnliga attraktiva attribut novellen igenom; dels referensen till barndomen, som är ett stadie där man fortfarande inte utvecklat en vuxen sexualitet.<sup>22</sup>

---

<sup>18</sup> Eric Naiman, ”Revolutionary Anorexia (Nep as Female Complaint)”, *The Slavic and East European Journal*, Vol. 37, No. 3 (1993). Hämtat från <http://www.jstor.org/stable/3175039>, 2013-05-07, s. 309.

<sup>19</sup> Ibid, s. 315 f.

<sup>20</sup> Ibid, s. 316 ff.

<sup>21</sup> Kollontaj, s. 92.

<sup>22</sup> Naiman 1993, s. 318.

I sin artikel från 1996 utvecklar Naiman sin syn på Kollontajs uttryck för kvinnlig kropp och sexualitet och poängterar de gotiska influenserna i Kollontajs författarskap – såväl det skönlitterära som det politiska. I ”Vasilisa Malygina” exemplifierar han genom bland annat existensen av blod och sjukdomar i flertalet viktiga scener. Blodet, som fungerar som en symbol för avsmak, uppträder exempelvis när Vasilisa får syn på sin kärleksrival, Nina, vars läppar är ”lysende, de är liksom överdragna med blod.” Vasilisa ”kan endast se läpparna.”<sup>23</sup> I samma scen påpekar Vasilisas hushållerska Marja också att Ninas ögonlock är som ”översmorda med sot”.<sup>24</sup> Naiman anmärker här på att ordet som Kollontaj använt, ”nechist”, är starkare än ”sot” – eller ”filth” som den engelska översättningen använder – och menar att ordet snarast antyder ”extremely strong revulsion, with connotations of defilement, evil spirits and vermin”.<sup>25</sup>

De återkommande uttrycken för avsmak för den kvinnliga kroppen kan tyckas irrelevanta, med tanke på det uppenbara budskapet om kvinnlig kamp och frigörelse som går som en röd tråd genom Kollontajs författarskap. Naiman förklarar dock att avsmak är en central del av den gotiska traditionen, som är en central del av verket. Avsmaken inför den kvinnliga kroppen förändrar nämligen självfallet det politiska budskapet, men Naiman menar att den gotiska traditionen samtidigt ger Kollontajs författarskap ett intressant djup.<sup>26</sup> Användningen av en genre är dock aldrig oproblematiserad; författaren kommer alltid behöva förhålla sig till den specifika genrens historia av användning.<sup>27</sup>

Om man bara skrapar på ytan av Vasilisa Malygina så bekräftar faktiskt historiens gång bolsjevikpartiets tanke med NEP-politiken, enligt Naiman. Han anför ett citat, där Stalin beskriver hur NEP-politiken innebär att man använder borgerliga element för att lägga grunden för det nya socialistiska samhället. Analogin är tydlig till kommunisten Vasilisa, som har ett förhållande med en representant för borgerligheten – men lämnar honom när hon blivit gravid med det nya barnet, som då representerar det nya socialistiska samhället. Men det är just bokens fokus på de avskyvärda aspekterna av detta förhållande som antyder att Kollontaj inte ansåg att frågan var så enkel. Naiman frågar sig: ”Has Vasia profited from capitalism without being tainted by it?” Han drar slutsatsen att:

[...] *Vasilisa Malygina* is the consummate example of NEP’s literary incarnation, and one can read the work’s ambivalent (or hostile) attitude toward femininity as a sign of an internally directed ideological

---

<sup>23</sup> Kollontaj, s. 188.

<sup>24</sup> Ibid.

<sup>25</sup> Naiman 1996, s. 5.

<sup>26</sup> Ibid, s. 6.

<sup>27</sup> Ibid, s. 18

and discursive suspicion that occasionally borders on self-hatred. [---] The result is a strange rapport between signifier and signified, in which the the status of each is disturbed and to some extent deformed by the female body.<sup>28</sup>

Naiman påpekar alltså åter igen, fast i ett annat ljus, att Kollontaj 'vänder taggarna inåt', och att den litterära formen dessutom gör att själva de idéer som hon vill föra fram förändras. Han tar upp ett tydligt exempel på detta, nämligen användningen av färgen röd, som går från att vara en klar proletär socialistisk markör – till att markera "female psykology and disgusting bourgeois flesh"<sup>29</sup> – exempelvis vid det tidigare anförda exemplet när Vasilisa får syn på Nina med läpparna som är "överdragna med blod" för första gången.

## 2.3 Reaktionen på Naimans teser

Familjeforskaren Anna Rotkirch konstaterar i artikeln "Rakare, friare, friskare. Kollontajs vision för kvinnokroppen" (2008) att Naimans teser har "mött stor förståelse och rentav färgat de senaste årens sparsamma diskussion om Kollontaj".<sup>30</sup> Rotkirch exemplifierar med litteraturhistorikern Eva Adolfssons analys i "Rösten har en kropp! Alexandra Kollontaj, misogynin och det kvinnliga talet" (2003),<sup>31</sup> som i mångt och mycket utgår från analysen i ett av Eric Naimans längre verk, *Sex in Public. The Incarnation of Early Soviet Ideology* från 1997.<sup>32</sup>

Adolfsson menar precis som Naiman att Kollontaj verkade i ett ideologiskt landskap som föraktade kvinnor. Adolfsson exemplifierar också ur en av Kollontajs mer teoretiska texter, "Den nya kvinnan", där Kollontaj skriver att den nya kvinnan måste "beväpna sig och bepansra sig med de kroppsliga egenskaper, som ägs av mannen, hennes för tillvaron bättre rustade kamrat".<sup>33</sup> Och precis som Naiman också gjort, läser Adolfsson "Vasilisa Malygina"s avslut som en allegori för att kvinnor bara kunde bli fria om de förkastade sin kvinnlighet, och "den drömda kvinnan blir ... vad? En kroppslös viljekraft?"<sup>34</sup>

---

<sup>28</sup> Ibid, s. 20.

<sup>29</sup> Ibid, s. 21.

<sup>30</sup> Rotkirch, s. 89.

<sup>31</sup> Eva Adolfsson, "Rösten har en kropp! Alexandra Kollontaj, misogynin och det kvinnliga talet", *Hör, jag talar! Essäer om litteraturens skäl*, Uddevalla 2003.

<sup>32</sup> Denna bok inkorporerar analyserna i båda de artiklarna av Naiman som jag analyserat, och representerar Naimans fullständiga analys av sexualiteten i den tidiga sovjetiska kulturen. Tyvärr hade jag inte kännedom om boken förrän långt in i min arbetsprocess, och har därför inte kunnat utnyttja den.

<sup>33</sup> Adolfsson, s. 63 ff.

<sup>34</sup> Ibid, s. 70.

Anna Rotkirch går däremot till försvar för Kollontajs syn på den kvinnliga kroppen och hävdar att ”just den kvinnliga kroppsligheten är ovanligt starkt och livsbejakande närvarande i Kollontajs visioner”.<sup>35</sup> Rotkirch poängterar att Kollontaj var influerad av tidens darwinistiska kroppssyn, att förvärvade egenskaper kunde ärvas, och att hon därav drog slutsatsen att ”den spisfixerade hustrutypen” skulle dö ut i takt med att samhället kollektiviserade hemmets hushållning, till förmån för de ”starkare, uthålligare och mera självdisciplinerade naturerna”, som försörjde sig själva. Kollontaj menade inte att förneka kvinnokroppens reproduktiva och sexuella drag, utan föreställde sig bara att ”den hukande, nedtyngda hustrun, den lata loja och kurviga <haremsdamen>” skulle ersättas av ”den genom träning eller arv muskulösa arbetarkvinnan”.<sup>36</sup>

Rotkirch klargör att Kollontaj, inspirerad av samtida feministiska tänkare – framförallt den tyska marxisten August Bebel – såg sexualiteten som naturlig, som ett uttryck för ”en frisk organism”. Kollontaj såg heller inte några teoretiska problem med promiskuitet, men såg det som icke önskvärt på grund av hälsorisker som hon delvis felaktigt trodde att det medförde. Rotkirch menar dock att Kollontaj fördömde svartsjuka hårdast, eftersom Kollontaj såg det som ett uttryck för själviskhet.<sup>37</sup> Detta kan man se bekräftat i samtliga Kollontajs noveller men kanske framförallt i ”Systrarna” där den kvinnliga huvudkaraktären, efter att först ha hyst intensiv svartsjuk avsky mot en kvinna som hon ”kommit på” sin man med, ändrar sig när hon förstår att kvinnan var prostituerad och hade en sorglig bakgrund:

Med ens förstod jag att hade jag inte haft en man, så vore jag i samma situation som den, i vilken hon befann sig: arbetslös, utan tak över huvudet... När jag låg på min säng under natten kokade vreden mot henne inom mig, men nu riktade sig hela min vrede mot min man. Hur vågade han utnyttja en sådan kvinnas förfärliga situation... han ska ju vara en ansvarsmedveten arbetare.<sup>38</sup>

Rotkirch poängterar slutligen att Kollontaj inte såg själva kvinnokroppen som ett problem. Även om Kollontaj menade att kvinnokroppen över tid skulle skilja sig mindre från manskroppen, så skulle detta inte innebära att den för den sakens skull ”skulle vara asexuell eller manlig”. På samma sätt förklarar Rotkirch att även om Kollontaj såg kvinnors ”psykologisk[a] fallenhet att bli beroende av sina närmaste, främst män och barn” som ”kvinnornas värsta fiende”, så innebar detta inte att Kollontaj föraktade kvinnlighet.<sup>39</sup>

---

<sup>35</sup> Rotkirch, s. 89.

<sup>36</sup> Ibid, s. 93 f.

<sup>37</sup> Ibid, s. 96 ff.

<sup>38</sup> Kollontaj, s. 51.

<sup>39</sup> Ibid, s. 102.

## 2.4 Slutsatser inför jämförelsen med normerna

### 2.4.1 Kollontajs normer för den kvinnliga kroppen

Under NEP-politiken fick samtidens misogynna (kvinnofientliga) stämningar, precis som Naiman beskriver, ett alldeles särskilt uttryck i Sovjet. I den ideologiska kampen för att skärma sig från det borgerliga hotet som kom i och med den tillfälliga politiska inriktningen, blev människoidealet den maximalt effektiva – men också asketiska och närapå svältande – proletären. Detta satte sina avtryck i kroppsidealet, vilket man utan tvivel kan tolka Vasilisas sjukliga smalhet som ett uttryck för. Kroppsidealet innebar ett förakt för kvinnliga attribut – såväl de ”borgerligt” kurviga formerna som den ”onödiga” menstruationen.

Alexandra Kollontaj reflekterade stämningarna i sin samtid, framförallt i sina skönlitterära alster, där hon naturligtvis begagnade sig av ett uttryck som gjorde att läsarna skulle känna igen sig i den verklighet hon beskrev. Precis som Ingemanson skriver var Kollontajs syfte pedagogiskt. Men som Naiman poängterar, så bär uttryck på en historia och en användning. Den gotiska genren, som Kollontaj använder sig av, samverkar med den samtida ideologiska diskursen så att Kollontaj i själva verket genomgående i sin fiktion visar avsky gentemot den kvinnliga kroppen. Den gotiska genren är uppbyggd kring ständiga hot och alarmeringar, och genom Kollontajs författarskap kopplas dessa ständigt till kvinnliga attribut – dessa fungerade nämligen som samtida symboler för borgerlig lättja, vilket också visas senare i uppsatsen när jag diskuterar normerna i den svenska kommuniströrelsen.

Samtidigt är det viktigt att säga – precis som Rotkirch övertygande förklarar – att Kollontaj inte avskydde den kvinnliga kroppen och dess sexualitet. Hon var däremot influerad av samtida evolutionistisk forskning som menade att förvärvade egenskaper direkt nedärvdes, vilket skulle innebära att den typ av kvinnlig karaktär som varit mest framgångsrik under klassamhället – ”haremsdamen”, som uteslutande hade en reproduktiv funktion – genom biologiskt urval skulle försvinna till förmån för ”arbeterskan” som var mindre kurvig och hade mer muskler. Denna norm om en muskulös kvinna är dock väsensskild från den anorektiska idealkvinna som Kollontaj skapar i *Arbetsbiens kärlek*, vilket bara är begripligt i ljuset av Naimans teori om den revolutionära anorexian.

## 2.4.2 Kollontajs normer för sexuella relationer

Rotkirch förklarade att Kollontaj fördömde svartsjuka, men något som märkligt nog inte någon av artiklar jag undersökt tar upp – kanske på grund av att det förefaller uppenbart för skribenterna – är hur Kollontaj symboliserade detta som en kapitalistisk rest i sina noveller. Det syns tydligt i ”Vasilisa Malygina” i en scen där Vasilisa precis lämnat förhållandet med Volodja och blivit gravid. Som Naiman förklarade bör detta ses som att hon lämnar kapitalismen med socialismens barn, men jag vill påpeka att hon, i och med detta, också plötsligt fullständigt ändrar inställning till Nina, Vasilisas ”rival”, som Volodja älskar och har gjort gravid men som tvingats göra abort:

I stället för den vanliga ormen har ett medlidande fötts i Vasjas hjärta. Medlidandet med Nina Konstantinova. Medlidandet med en annan kvinnas vemod, smärta och förolämpningar.[...] Varför hade hon lidit?[...] Hon väntade ett barn, men hon lät ta bort det. Varför?<sup>40</sup>

Symboliken är tydlig i att Vasilisa, när hon går in i socialismens epok, plötsligt blir systerligt inställd till Nina som hon tidigare tydligt markerat avsky mot. Hon slutar kräva att få ensamrätt på Volodja. Det är dock viktigt att förstå att även om Kollontaj inte såg några teoretiska hinder mot promiskuitet, så varnade hon ändå för det: dels på grund av problemen med könssjukdomar, och dels på grund av att hon trodde att det kunde få negativa effekter för barnafödandet.

## 2.4.3 Kollontajs normering av kvinnligt arbete

Kollontajs inställning till hur den kvinnliga emancipationen skulle uppnås är välkänd: genom att kollektivera hemarbetet och på så sätt frigöra kvinnan för att arbeta på samma villkor som mannen. Man kan utan tvivel säga att Kollontaj såg vissa traditionellt kvinnliga egenskaper som problem – framförallt kvinnans fallenhet att bilda alltför starka band till män och barn – men det är viktigt att, precis som Rotkirch gör, poängtera att detta inte var på grund av att hon avskydde kvinnlighet, utan tvärtom. Kollontaj menade att kvinnligheten av nödvändighet behövde utvecklas i det nya samhället, men i kamp mot den ”borgerliga moralen” som Kollontaj menade innefattade en syn på kvinnor som låste fast dem i hemmet.

Detta är också en fråga som ingen av de analyser av Kollontajs fiktion som jag har kommit över har tagit upp. I ”Vasilisa Malygina” blir nämligen Vasilisa vän med sin

---

<sup>40</sup> Kollontaj, s. 216.

hushållerska, Marja, ”en medelålders, undersätsig och sansad kvinna”<sup>41</sup>, under den tid som hon lever ihop med Volodja i hans lyxhus. Genom berättelsen fungerar hon som en stöttepelare för Vasilisa vid flera tillfällen, men agerar också som bärare av de äldre normerna, den kvinnlighet som Vasilisa vill slå sig ifrån. Marja försöker bland annat få Vasilisa att inte lämna Volodja, vars otrohet hon försvarar:

Vad kvinnor beträffar... vem syndar inte härvidalag? Ni är makan, och ni högaktas. Men den andra? Han har betalt, givit en present och därmed är saken klar.

Vasja hör på Marja Semenova, och det känns ännu tyngre i hennes hjärta. Om hon, Vasja, också kunde tänka på samma sätt, då vore allting så enkelt och lätt.<sup>42</sup>

Genom berättelsen får man också bland annat höra Marja säga ”Jo, det står så till, säger jag, att han troligen kommer att ge Gud sin själ, emedan Gud straffar var och en för hans synder.”<sup>43</sup> Hon framstår tydligt som en bärare av den borgerliga moralen. Likväl ser Vasilisa Marja som ”en av ’hennes egna’”.<sup>44</sup> Genom novellen påvisar Kollontaj på så sätt att de kvinnor som är bundna till hemmet blir fast i ignorans och fördomar, men att de också förhindrar andra kvinnor som frigöra sig från ’hemmets bojor’.

---

<sup>41</sup> Ibid, s. 107.

<sup>42</sup> Ibid, s. 163.

<sup>43</sup> Ibid, s. 168.

<sup>44</sup> Ibid, s. 176.

## 2.5 Jämförelse mellan normeringen i *Arbetsbiens kärlek* och den svenska kommuniströrelsen

I avhandlingen *Med Lenin på byrån – Normer kring klass, genus och sexualitet i den svenska kommunistiska rörelsen 1921-1939* beskriver Andrés Brink Pinto de normer kring klass, genus och sexualitet som var rådande i den svenska kommuniströrelsen under mellankrigstiden. På grund av majoriteten av den forskning som skett om normer i arbetarrörelsen har varit inriktad på den socialdemokratiska rörelsen – och att jag inte hinner presentera någon närmare egen undersökning på området inom ramen för en kandidatuppsats – så ljuder Brink Pintos röst förhållandevis allenarådande i följande kapitel i beskrivningarna av normerna i den svenska kommuniströrelsen. Mitt eget tillägg är just förhållandet mellan den normering som *Arbetsbiens kärlek* skapade och de normer som fanns i rörelsen.

### 2.5.1 Normerna för kvinnligt arbete

Brink Pinto förklarar existensen av två normer i arbetarrörelsen under mellankrigstiden, nämligen det han benämner som ”hemmafrun som stöpte om sitt hem efter ’rationella’ principer” och ”den lönearbetande fackliga medlemmen som också skötte hemmet”. Denna förra var dominerande i den socialdemokratiska rörelsen på hög nivå, medan den senare företrädades av fackligt aktiva kvinnor.<sup>45</sup>

Först och främst konstaterar Brink Pinto existensen av hemmafrunormen inom den kommunistiska rörelsen, där kvinnan gav status som kamrat, men en kamrat som inte lämnade hemmet, utan tjänade rörelsen bäst som stöd till sin man. Kvinnorna ”möjliggjorde mäns aktiva politiska liv.” Brink Pinto förklarar att denna norm var som mest framträdande under de perioder då det kommunistiska partiet stod som närmast socialdemokratin, det vill säga det tidiga 20-talet och det sena 30-talet, och att den kan ”antas likna de strategier av utestängande tidigare forskning poängterat.”<sup>46</sup>

Det är tydligt att Kollontaj fördömer denna hemmafrunorm i samtliga sina noveller. Förutom den nämnda karaktäristiken av Marja i ”Vasilisa Malygina” åskådliggör Kollontaj att kvinnor, som inte får möjlighet till lönearbete, blir beroende av mannen. I ”Systrarna”

---

<sup>45</sup> Brink Pinto, s. 138.

<sup>46</sup> Brink Pinto, s. 140.



säger exempelvis huvudrollsinnehavaren ”På nytt bad jag, övertalade – och på nytt uppsköt man avskedandet på en tid. Jag fruktade nu mer än tidigare att bli beroende av min man.”<sup>47</sup>

Brink Pinto förklarar även existensen av en annan norm, vilken tog Sovjetunionen som förebild och som stämmer väl överens med den som Alexandra Kollontaj förespråkade. Enligt denna norm skulle kvinnan vara fullständigt likställd den sovjetiska mannen, och i egenskap av att vara god kommunist också vara lika ansvarig som han för uppbyggnaden av den nya staten. Kvinnan hade rätt och skyldighet till såväl att lönearbeta som att genomgå militär utbildning. Denna ”kamratnorm” innebar att kvinnor förväntades offra sig för kampen i stället för att offra sig för familjen och maken som hemmafrunormen förutsätter. Brink Pinto menar att normens oerhört renodlade form kan förklaras av Sovjetunionens status som ”konkret utopi” inom den kommunistiska rörelsen.<sup>48</sup>

Kamratnormen var vanligt förekommande under hela mellankrigstiden enligt Brink Pinto, även om den dominerade tydligast under åren 1928-1935 då Komintern var som mest konfliktinriktad.<sup>49</sup> Han förklarar att de olika normerna förstärktes av de avståndstaganden, de avgränsningar, som rörelsen gjorde. Exempelvis tjänade dess avgränsningar gentemot borgarkvinnan, som var ”nöjeslysten, fåfång och alltför sexuellt frisläppt”, till att förstärka husmodersnormen eftersom husmodern uppträdde som borgarkvinnans motsats. På samma sätt innebar en avgränsning mot socialdemokratiska kvinnor, som var ”mest intresserade av att göra fint och dricka kaffe tillsammans”, ett förstärkande av kamratnormen.<sup>50</sup>

Samtidigt visar Brink Pinto att dessa tillsynes konträra normer, hemmafrunormen och kamratnormen, kunde kombineras och till viss del förstärka varandra. Han exemplifierar med en novell där en kvinna – som bosatt sig med en ny man när hennes make, fader till hennes barn, saknades på grund av inbördeskriget – får välja mellan de två männen när maken kommer hem. Hon väljer i stället att upprätthålla ”kamratliga förbindelser” med båda männen – därmed också med mannen som hon bodde ihop med och hade kommit att älska – för att i stället arbeta. Brink Pinto förklarar att även om denna novell återupprepar kamratidealet, så innehåller den också upprepningen av en ”familjecentrerad feminitetsnorm”. Hon väljer bort kärlek för att i stället vara en god mor och arbetare – vilket vidmakthåller kärnfamiljen, fast med stat och parti som en minst lika viktig beståndsdel som make. Brink Pinto menar att man

---

<sup>47</sup> Kollontaj, s. 48.

<sup>48</sup> Brink Pinto, s. 141.

<sup>49</sup> Ibid, s. 148.

<sup>50</sup> Ibid, s. 156 f.

faktiskt kan säga att husmodersnormen dominerade ”eftersom en lycklig familj och kvinnors moderlighet är viktiga i samtliga undersökta noveller.”<sup>51</sup>

Detta påminner den konstellation som Kollontaj förespråkar i slutskeendet av ”Vasilisa Malygina”, där Vasilisa blivit gravid och hoppas kunna sköta om sitt barn genom att inrätta en ”barnkrubba”,<sup>52</sup> vilket gör både henne och Grusja, som får hjälpa till, glada. Hennes arbete för partiet förefaller samtidigt överta rollen som hennes livs kärlek. Slutresultatet blir en kärnfamilj där partiet och kollektivet ersätter maken.

Eftersom Alexandra Kollontaj såg kvinnligt lönearbete som självaste materiella grunden för kvinnans frigörelse, så är hennes hållning gentemot kvinnligt arbete mycket enkel – vilket också kommer till uttryck genom hela *Arbetsbiens kärlek*. I den svenska kommunistiska mellankrigsdebatten om kvinnligt arbete placerar sig boken också mycket enkelt i linje med den norm som direkt kom från Sovjetunionen, om än med nyanseringen att kvinnan inte hade hunnit bli fullständigt emanciperad i Sovjetunionen än. Samtidigt är det viktigt att betona att hemmafrunormen och kamratnormen ofta kombinerades; den tillämpning som kamratnormen får i praktiken innebär en bekräftelse av en viktig del av en underliggande hemmafrunorm, samtidigt som det sker en viss subversion av andra delar av hemmafrunormen. Denna tendens syns även i Kollontajs författarskap.

## 2.5.2 Normerna för sexuella relationer

Enligt Brink Pinto innebar revolutionsåren i Sovjet en kritik mot kärnfamiljen, klart influerat av Kollontajs tankar, vilket återspeglades i den svenska kommuniströrelsen. I och med kritiken mot kärnfamiljen uppstod också en norm som poängterade att sexualiteten var en naturlig drift, vilket dock inte nödvändigtvis innebar ett ställningstagande för polygama relationer – partilinjen förordade snarast god heterosexualitet genom ”kamratskap”.<sup>53</sup>

Men under 1920-talet blev dock idealen striktare i Sovjetunionen, där inriktningen på monogami tydliggjordes och kontrollen av den kvinnliga sexualiteten tilltog med kärnfamiljen som ett positivt ideal. I den svenska kommuniströrelsen genomfördes samtidigt klara avgränsningar gentemot teorier om fri kärlek som florerat inom den tidiga kommuniströrelsen. I såväl noveller som i mer teoretiska artiklar – inte minst översättningar av Lenin – normerade man för den monogama heterosexualiteten. Man stämplade idén om fri

---

<sup>51</sup> Ibid, s. 162.

<sup>52</sup> Kollontaj, s. 222.

<sup>53</sup> Brink Pinto, s. 154 f.

kärlek som borgerlig, och skrämdes med risken om könssjukdomar.<sup>54</sup> Framförallt organet *Populär Tidskrift* framhöll sedan också behovet av att fostra människor till en god sexualitet, utan olika ”perversioner”, genom att ge dem sexualupplysning och uppmuntra dem att ge utlopp för sin naturliga (heterosexuella och monogama) sexualitet.<sup>55</sup>

Att idén om fri kärlek, den så kallade ”vattenglasteorin” – att kärlek i framtiden skulle vara lika enkelt som att dricka ett glas vatten – tillskrevs Kollontaj förklarar Agneta Pleijel i efterordet till *Arbetsbiens Kärlek*.<sup>56</sup> Men precis som Rotkirch förklarade var detta långt ifrån Kollontajs uppfattning, vilket också är klart uttryckt i hennes fiktion. Kollontaj fördömer svartsjuka som ett uttryck för kapitalismens ägande, men det går inte att någonstans hitta en referens till att hon klart förespråkade ohämmad polygami av något slag. Förhållningssättet, att man inte skulle ”betrakta motparten som sin egendom, fri för invadering och besittningstagande”,<sup>57</sup> innebär dock utan tvivel att det vore mycket märkligt att fördöma polygami på några principiella grunder. Kollontaj visar sin acceptans för ansvarsfull polygami genom dottern, Jenia, i ”Tre generationers kärlek”:

Men, förstår ni, att bli förälskad, det har man ingen tid till... Man har knappt hunnit fatta tyckte för honom, förrän han kallas till fronten eller förflyttas till en annan stad. [...] Det enda som jag alltid fruktar är könssjukdomarna. Men ni vet ju, att om man frågar rakt på sak om mannen är sjuk och på samma gång ser honom i ögonen, då ljuger han inte.

[---]

- Det upprör mamma, att jag inte älskar någon av dem, att det vid min ålder är onormalt och osedligt att ge sig hän utan kärlek. Men jag tror mamma har fel. Enligt min mening är det enklare och bättre på detta sätt. Jag kommer ihåg min barndom, då hon jagade mellan Konstantin och min far.<sup>58</sup>

Kollontaj anför här en objektiv verklighet som gör det fördelaktigt för Jenia att inte blanda in känslor av kärlek i sin sexualitet. Samtidigt visar hon att förälskelsen dock är idealet, genom att förklara att anledningen till Jenias polygami är att hon inte har möjlighet att bli förälskad. Som jag läser novellen och citatet, så är också det klart så att den idealiserade förälskelsen skulle varit riktad till en person, av manligt kön. Kollontaj gör således, precis som den svenska kommuniströrelsen, den monogama heterosexualiteten till norm. Men hon menar också, till skillnad från den klart dominerande inriktningen inom den svenska kommuniströrelsen, att polygami utan känslor inblandat kan vara ett nödvändigt alternativ –

---

<sup>54</sup> Ibid, s. 154 f.

<sup>55</sup> Ibid, s. 94.

<sup>56</sup> Agneta Pleijel, ”Alexandra Kollontaj, kvinnofrigörelsen och realpolitiken i Sovjet”, efterskrift i *Arbetsbiens kärlek* av Alexandra Kollontaj, Avesta 1976, s. 227.

<sup>57</sup> Ibid, s. 227.

<sup>58</sup> Kollontaj, s. 34 f.

under förutsättning att man tar risken för könssjukdomar i beaktning och hanterar den på ett ansvarsfullt sätt ("att fråga rakt på sak om mannen är sjuk").

### 2.5.3 Normerna för den kvinnliga kroppen

Brink Pinto beskriver genom sin avhandling hur den kommunistiska identiteten delvis formas genom avgränsningar och förklarar hur man lät "starka kvinnor från arbetarklassen", framförallt hushållerskor, fungera som motsats till "veka" borgerliga kvinnor. "Styrkan låg i deras kroppar som framställdes som grova och präglade av arbete, med samtidigt mer naturliga, till skillnad från borgarkvinnornas kroppar som var veka, parfymerade och klädda i eleganta kläder." Brink Pinto förklarar dock att han inte menar att man ska se detta som ett återuppreparande av maskulinitet, utan snarare som ett uttryck för sundhetsideal, en "klasskodad feminitetsnorm" och den socialkonstruktivistiska tanke som också Kollontaj delade, om att de förändrade materiella villkoren direkt skulle förändra kvinnokroppen och dess sociala funktioner.<sup>59</sup>

Kollontajs syn på den kvinnliga kroppen har, som jag tidigare visat, varit föremål för mycket diskussion. Hennes mer teoretiska tankar om kvinnokroppen tycks placera sig rätlinjigt i enighet med den norm som skapades i den svenska kommuniströrelsen. Genom lönearbetet skulle kvinnokroppen bli mer muskulös: den "typ" av kvinnokropp som var mer anpassad för reproduktivt arbete skulle få ge vika för den "typ" som var mer anpassad för lönearbete. En mer muskulös och grova kvinna var också den som agerade hjältinga i de noveller som Brink Pinto analyserar.

En intressant jämförelse finns dock att göra. Under tiden som Vasilisa tillbringar i Volodjas lyxhus har hon en "undersätig"<sup>60</sup> hushållerska, Marja, som jag tidigare förklarat ses som bärare av den borgerliga moralen. Det intressanta ligger i att det var just hushållerskor, med grova kroppar, som agerade hjältingar i novellerna som Brink Pinto undersökte – medan Kollontaj förefaller se dem – och deras kroppar – som en rest från det kapitalistiska samhället. Det är dessutom påfallande hur lik Vasilisa är de "veka" borgerliga kvinnorna i novellerna, med "problem som inte var verkliga". Detta är precis hur Marja uppfattar Vasilisa

---

<sup>59</sup> Brink Pinto, s. 151 f. Det är dock nödvändigt att kasta in en brasklapp här: Brink Pinto säger aldrig att detta skulle vara det enda idealet för kvinnokroppen inom den svenska kommuniströrelsen. Men jag har inte funnit att han tar upp frågan vid något annat tillfälle i sin avhandling, och resultatet tycks också bekräftas genom att i hög grad samstämma med Kollontajs syn.

<sup>60</sup> Kollontaj, s. 107.

genom novellen. Med tanke på att deras mer abstrakta kroppssyn tycks sammanfalla verkar motsättningen mellan Kollontaj och den svenska kommuniströrelsen paradoxal.

Jag tror att förklaringarna som står att finna till paradoxen är två: Dels att den svenska kommuniströrelsen var ambivalent i fråga om hemmafru- kontra kamratnormen och att avgränsningen mot borgarkvinnorna tenderade att stärka hemmafrunormen – medan Kollontaj bestämt förespråkade en kamratnorm; dels att Kollontaj och de svenska kommunisterna hade olika syften och målgrupper med sina texter.

De svenska kommunisternas inställning till kvinnligt lönearbete – där å ena sidan de lönearbetande kvinnorna i Sovjetunionen anfördes som en utopi och man å andra sidan var rädd för kärnfamiljens upplösning – och intresset för att rekrytera hushållerskor till rörelsen avgjorde att de framhöll hushållerskor i ett positivt ljus. I den skugga av NEP-politiken som Kollontaj jobbade blev i stället hushållerskorna ett tecken på framväxten av ett privilegierat skikt, vilket hon ville varna för. Genom att utmåla hushållerskan som en bärare av den borgerliga moralen kunde hon visa vilken effekt detta skulle få på delar av arbetarklassen. De svenska kommunisterna och Kollontaj tilldelar sina hushållerskor ungefär likadana egenskaper – grova, oförstående för sina kvinnliga arbetsgivares problem – men beroende på vilket syfte de hade intog de också olika position gentemot hushållerskorna och valde därefter att antingen rättfärdiga eller se ner på dem.

De anorektiska tendenser som Naiman påvisade hos Kollontajs hjältinnor är inte närvarande i Brink Pintos analys av normerna för arbetarkvinnor. Men, som Naiman också förklarade, så härrörde de ur en särskild historisk situation med svält i Sovjetunionen å ena sidan, och det hotande sveket av de kommunistiska idealen å andra sidan. Att likadana ideal – i en given situation av allvarlig svält och att delar av partiet börjar leva långt bättre än gemene svensk – skulle kunna uppstå i den svenska kommuniströrelsen är därmed inte uteslutet, men frågan tappar lite av sin relevans med tanke på att den svenska kommuniströrelsen varken genomlevt eller lär genomleva någon sådan period.

Således kan man konstatera att Kollontajs normering av den kvinnliga kroppen har många likheter med de svenska kommunisternas, men att dels de svenska kommunisternas kluvenhet gentemot hemmafrunormen, dels att de arbetar under olika situationer, gör att deras normering får olika utslag. Kontexten samspelar med Kollontajs idéer så att hon, trots sina teoretiska tankar, framstår som en förespråkare av ett anorektiskt kvinnoideal, medan den svenska kommuniströrelsen i stället idealiserar hushållerskor.

### 3. Slutsats och diskussion

Genom min undersökning, som är baserad på de resultat som forskningen kring Kollontajs fiktion och normerna i den svenska mellankrigskommuniströrelsen än så länge nått, så kan man se att Kollontajs noveller framförallt bekräftar, men också nyanserar normerna i den svenska kommuniströrelsen under mellankrigstiden. Dessa bidrar i sin tur också på ett intressant sätt till nya uppslag i läsningen av Kollontaj, som exempelvis i fallet med förhållandet mellan den underliggande hemmafrunormen och kamratnormen, där Brink Pintos analys av de svenska normerna stärkte en läsning där Kollontaj inte bara upprepade kamratnormen, utan även kärnfamiljen och därmed en central aspekt av hemmafrunormen.

Man har också kunnat se att Kollontaj – trots att hon modigt fördömer svartsjuka och vågar ifrågasätta monogami – ändå framhåller den heterosexuella monogamin som ett idealtillstånd. Hennes blotta ifrågasättande av monogamin skapade emellertid, inom såväl den svenska som internationella kommuniströrelsen, ett våldsamt behov av att försvara den, vilket syns i sättet man försökte tilldela Kollontaj ”vattenglasteorin” på.

En intressant iakttagelse är att den svenska kommuniströrelsen under mellankrigstiden inte förefaller ha lagt någon nämnvärd vikt vid utseendet på den kvinnliga kroppen, åtminstone inte enligt vad Brink Pintos avhandling åskådliggör; han nämner det, som jag förklarade i en fotnot ovan, bara i förbigående. Det går att tolka denna frånvaro på flera sätt, där den rimligaste nog är att kvinnokroppen var något tabubelagd. Oavsett vilket är kontrasten påfallande mellan den vikt som lagts vid den kvinnliga kroppen i forskningen kring Kollontajs författarskap och den mån som den kvinnliga kroppen förefaller framträda i samtida svenska kommunistiska tidningar.

En biprodukt av min undersökning som jag hoppas ska vara framtida skribenter till hjälp är att jag har behövt sammanfatta den existerande forskningen kring Kollontajs författarskap. En sådan lyser annars med sin frånvaro, vilket sannolikt beror på att forskningen fortfarande är tunn på området. Den djupdykning som Naiman kunnat göra genom att använda gotikens analysredskap har producerat intressanta resultat, men Rotkirch har visat att dessa inte är allena rådande. En bredare undersökning av symboliken i Kollontajs fiktion är utan tvivel nödvändig.

En brist som skulle göra mig till en olämplig kandidat för en sådan undersökning är däremot att jag inte kan någon ryska alls; litterära nyanser ändrar alltid färg när de översätts.

Men genom mitt fokus på jämförelsen mellan Kollontajs normering och normerna i den svenska kommuniströrelsen hoppas jag att denna brist gör sig mindre påmind.

Min ursprungliga intention var att också undersöka de reaktioner som *Arbetsbiens kärlek* möttes av när den släpptes i Sverige, med ett klart fokus på hur den mottogs i den kommunistiska rörelsen.<sup>61</sup> Även om det var denna rörelse som gav ut den, så innehåller novellsamlingen också ifrågasättanden som uppenbarligen ansågs vara farliga. Men tyvärr gav det material som Arbetarrörelsens arkiv i Skåne kunde erbjuda mig ingen hjälp i den frågan.

Vidare finns det alltså mycket kvar att göra i fråga om litterär analys av Kollontajs noveller. Här är det också värt att anmärka på att det nästan bara är ”Vasilisa Malygina” som analyserats i det material som jag kommit över. Noveller som inte ingår i samlingen *Arbetsbiens kärlek*, exempelvis ”Den stora kärleken”, har knappt nämnts alls.

Att en sådan analys skulle ha en viktig uppgift är inte heller svårt att se. Kollontajs angreppssätt gentemot det vardagliga livet som ett uttryck för samhällets motsättningar och problem – men också som en plats där viktiga kamper utspelar sig som sedan i sin tur kommer hjälpa till att forma det framtida samhället – bär på lärdomar. En, som tycks mig självklar, är att nedskärningarna inom de sektorer där en majoritet kvinnor jobbar kommer ha åverknings på familjelivet, om inte annat via dess påverkan på många kvinnors självständighet gentemot sina män. Man kan dessutom anföra de långa dagiskoerna som ytterligare riskerar att sätta många kvinnor i en svår sits, eftersom de förväntas ta hand om barnen när inte staten gör det. Trots novellernas brister, så åskådliggör Kollontaj dessa problem effektivt.

Flera av de analyser jag har läst anmärker på att Kollontajs texter, trots deras inspirerande budskap, känns problematiska i dagens ljus. Man anför dels hennes syn på den kvinnliga kroppen och sexualiteten, och dels den utveckling som Sovjetunionen tog. Frågan jag ställer mig är dock: Kan man verkligen göra Kollontaj ansvarig för dels de huvudsakliga samtida normerna och forskningsresultaten, och dels den diktatoriska maskin som Sovjetstaten under Stalins ledning skulle komma att bli? Svaret är självfallet nej. I egenskap av att vara en ledande revolutionär i bolsjevikpartiet hade Kollontajs idéer stark åverkan på sin samtid, men de var också en produkt av dem. Att anföra hennes idéer till hennes nackdel,

---

<sup>61</sup> Tove Fraurud, som gav mig inspiration att skriva denna uppsats, studerade mottagandet som boken fick i den svenska offentligheten – men påpekade att det skulle vara intressant att undersöka hur den svenska kommunistiska rörelsen resonerade när de gav ut boken.

tagna ur den kontext som de presenterades i, är därför tvivelaktigt. Vi studerar historien för att lära av den, inte för att fördöma den.

Med det sagt så är det självfallet bra att man kritiskt granskar allt som Kollontaj skrivit. Det jag vänder mig mot är det alldeles för vanliga ursäktandet av detta studium. Studiet av feministiska tänkare är nämligen essentiellt i ett läge där många av de reformer som kvinnorörelsen tillsammans med arbetarrörelsen vunnit håller på att tas ifrån oss igen. Det vanliga talesättet ”Man behöver inte uppfinna hjulet på nytt” är just vad frågan handlar om. Och – om man vill fortsätta liknelsen – när klasskampens mekanik snurrar mer i arabvärlden och Europa än den gjort på flera decennier, så får faktiskt just Kollontajs hjul en viktig roll.



## 4. Käll- och litteraturförteckning

### 4.1 Otryckta Källor

Fraurud, Tove, ”Arbetsbiens kärlek i Sverige – Alexandra Kollontaj i svensk debatt under mellankrigstiden”, Uppsala 2011. Hämtat från <http://uu.diva-portal.org/smash/record.jsf?pid=diva2:480090>, 2013-05-21.

Ingemanson, Birgitta, ”The Political Function of Domestic Objects in the Fiction of Aleksandra Kollontai”, i *Slavic Review*, Vol. 48, No. 1 (1989). Hämtat från <http://www.jstor.org.ludwig.lub.lu.se/stable/2498686>, 2013-05-07.

Naiman, Eric, ”Revolutionary Anorexia (Nep as Female Complaint)”, i *The Slavic and East European Journal*, Vol. 37, No. 3 (1993). Hämtat från <http://www.jstor.org/stable/3175039>, 2013-05-07.

Naiman, Eric, ”When a Communist Writes Gothic: Aleksandra Kollontai and the Politics of Disgust”, i *Signs*, Vol. 22, No. 1 (1996). Hämtat från <http://www.jstor.org.ludwig.lub.lu.se/stable/3175039>, 2013-05-07.

### 4.2 Tryckta källor

Adolfsson, Eva, ”Rösten har en kropp! Alexandra Kollontaj, misogynin och det kvinnliga talet”, i *Hör, jag talar! Essäer om litteraturens skäl*, Uddevalla 2003.

Brink Pinto, Andrés, *Med Lenin på byrån – Normer kring klass, genus och sexualitet i den svenska kommunistiska rörelsen 1921-1939*, Lund 2008.

Kollontaj, Alexandra, *Arbetsbiens kärlek*, Avesta 1976 (första upplaga 1923).

Pleijel, Agneta, ”Alexandra Kollontaj, kvinnofrigörelsen och realpolitiken i Sovjet”, efterskrift i *Arbetsbiens kärlek*, Avesta 1976 (första upplaga 1923).

Rotkirch, Anna, ”Rakare, friare, friskare. Kollontajs vision för kvinnokroppen”, i *Revolusjon, kjærlighet, diplomati; Aleksandra Kollontaj og Norden*, red. Yngvild Sørbye, Oslo 2008.

Trotskij, Leo, *Den förrådda revolutionen*, Stockholm 1983 (första upplagan 1969).